

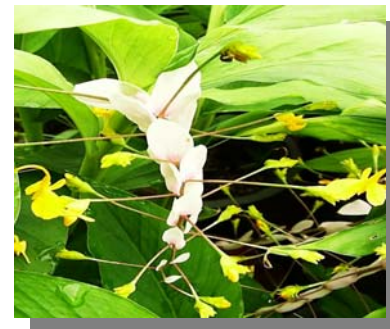
หงส์เหิน (ดอกเข้าพรรษา)

โดย : อรรพรรณ วิชัยลักษณ์ และสุนทรี เรืองศรี

กลุ่มส่งเสริมการผลิตไม้ดอกไม้ประดับ สำนักส่งเสริมและจัดการสินค้าเกษตร

กรมส่งเสริมการเกษตร โทร.02-9406128

จัดทำเอกสารอิเล็กทรอนิกส์โดย : สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

- ๐๓ บัญญัติไว้
- ๐๓ สถานการณ์การผลิต
- ๐๓ ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
- ๐๓ พันธุ์
- ๐๓ การปลูกและดูแลรักษา
- ๐๓ การเก็บเกี่ยว
- ๐๓ สถานการณ์ตลาด
- ๐๓ การใช้ประโยชน์
- ๐๓ แหล่งผลิต

ข้อมูลทั่วไป

หงส์เหิน (Globba winitii) เป็นไม้พื้นเมืองที่มีแหล่งกำเนิดในเขตร้อนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้พบในประเทศไทย พบมากที่ภาคเหนือ จังหวัดตาก ภาคกลาง จังหวัดสระบุรี ปราชินบุรี สระแก้ว ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดบุรีรัมย์ สกลนคร หนองบัวลำพู และภาคใต้ จังหวัดนครศรีธรรมราช หงส์เหินเริ่มออกดอกตั้งแต่เดือน พ.ค.-ก.ย. โดยจะออกมากในช่วงวันเข้าพรรษา ซึ่งชาวบ้านจะตัดดอกหงส์เหินมาใช้ในประเพณีพิธีตัดบาตรดอกไม้ ในวันเข้าพรรษาที่วัดพระพุทธบาท อ.พระพุทธบาท จ.สระบุรี ดอกหงส์เหินเป็นพืชที่ขึ้นอยู่ทุกภาค มีการเรียกชื่ออาจจะแตกต่างกันไปตามพื้นที่ เช่น ดอกเข้าพรรษา(สระบุรี), กล้วยจ๊ะก่า(ตาก), กล้วยเครือค้ำ(เชียงใหม่), วานดอกเหลือง(เลย), ปุดนกงู(ภาคใต้), พดั่งโง (พม่า) พดั่งโง แปลว่า ช่างทองร้องไห้ เนื่องจากความงามของดอกหงส์เหินมีขนาดเล็ก ช่างทองชาวพม่าไม่สามารถนำทองมาประดิษฐ์ดอกหงส์เหินได้ ในต่างประเทศนิยมเรียกว่า "Dancing Ladies"

สถานการณ์การผลิต

พื้นที่การผลิตของไทยส่วนใหญ่อยู่ในจังหวัดลำพูน เชียงใหม่ ตาก และสระบุรี การผลิตเพื่อทำการค้ายังไม่แพร่หลายมาก แต่มีการผลิตเพื่อส่งหัวพันธุ์จำหน่ายยังต่างประเทศ พันธุ์ที่เป็นที่นิยมส่วนใหญ่ คือสายพันธุ์ดอกสีขาว และสายพันธุ์ดอกสีม่วงช่อห้อย ดังนั้น กรมส่งเสริมการเกษตรจึงได้เล็งเห็นความสำคัญไม้ดอกพื้นเมืองชนิดนี้ โดยได้อนุรักษ์และรวบรวมสายพันธุ์หงส์เหินไว้ที่ ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพการเกษตรจังหวัดฉะเชิงเทรา (พืชสวน) ต.เขาหินซ้อน อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทรา โทร. 038-599019 ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพการเกษตรจังหวัดตรัง(พันธุ์พืชเพาะเลี้ยง) โทร.075-218949 และสำนักงานเกษตรอำเภอพระพุทธบาท อ.พระพุทธบาท จ.สระบุรี โทร. 036-266741 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์สายพันธุ์หงส์เหินและขยายพันธุ์ให้แก่เกษตรกร และส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่บริเวณอำเภอพระพุทธบาท จ.สระบุรี มีรายได้เสริมจากการปลูกหงส์เหิน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

หงส์เหินเป็นพืชในวงศ์ Zingiberaceae (ขิง, ข่า) อยู่ในสกุล Globba เป็นพืชที่มีลำต้นเป็นหัวใต้ดิน (Tuberous Rhizome) ประเภทเหง้า มีรากสะสมอาหารลักษณะอวบน้ำคล้ายรากกระชายเรียงอยู่โดยรอบหัว ส่วนของลำต้นเหนือดิน เป็นลำต้นเทียม เกิดจากการที่กาบใบรวมที่เรียงตัวกันอัดแน่นทำหน้าที่คล้ายเป็นลำต้นเทียมเหนือดินสูงประมาณ 30-70 เซนติเมตร ใบมีลักษณะเรียวยาว ใบรูปหอกคล้ายใบกระชายแต่มีขนาดเล็กกว่า เป็นสองแถวในระนาบเดียวกัน ขนาดใบกว้างประมาณ 10x25 เซนติเมตร ดอก ออกเป็นช่อซึ่งแทงออกมาจากยอดของลำต้นเทียม ช่อจะโค้งและห้อยตัวลงอย่างสวยงาม มีก้านช่อดอกย่อยเรียงอยู่โดยรอบประกอบด้วยดอก 2 จริ่ง 1-3

ดอก ดอกจริงมีสีเหลืองลักษณะของดอกคล้ายกับหงส์กำลังบิน และมีกลีบประดับ(bract)ที่มีรูปทรงและสีที่หลากหลาย การออกดอกจะออกดอกเมื่อมีใบประมาณ 5 ใบ

หัวพันธุ์หงส์เหิน

รากสะสมอาหาร

ลำต้นเทียม

ใบ

ดอก

ดอกจริง(สีเหลือง)

พันธุ์

ดอกหงส์เหินที่พบเห็นจะมี 2 รูปแบบ

1. ลักษณะดอกห้อยยาวเรียว กลีบประดับมีสีขาว สีม่วง สีชมพูเข้ม สีเขียว และช่อห้อยทรงกระบอกสีเหลือง

ช่อห้อยสีขาว

ช่อห้อยสีชมพู

ช่อห้อยสีม่วงเข้ม

ช่อห้อยทรงกระบอกสีเหลือง

2. ลักษณะช่อดังดอกทรงกลมยาว กลีบประดับจะมีสีขาว สีม่วง ฯ

ช่อดังสีขาว

ช่อดังสีเขียว

ช่อดังสีชมพู

ช่อดังสีแดงเข้ม

การปลูกและดูแลรักษา

การขยายพันธุ์

ลำต้นหงส์เหินจะเป็นหัวอยู่ใต้ดิน ในการเจริญเติบโตต้องการแสงประมาณ 30 เปอร์เซ็นต์ และเมื่อได้รับน้ำตั้งแต่เดือนมีนาคม และเริ่มออกดอกในเดือน พ.ค.-ก.ย. หลังจากเดือน ก.ย. การเจริญเติบโตของต้นเริ่มลดลง ส่วนของลำต้นเทียมจะเหี่ยวตาย คงเหลือส่วนหัวที่อยู่ใต้ดินจะพักตัวจนถึงเดือน มี.ค. จะเริ่มเจริญเติบโตเป็นต้นต่อไป

การขยายพันธุ์หงส์เหินสามารถทำได้หลายวิธีการเช่น การแยกเหง้า และการเพาะเมล็ด แต่ที่วิธีที่สะดวก รวดเร็วและได้ผลดี คือวิธีการแยกเหง้า โดยการขุดเหง้า(หัว)ใต้ดินในระยะพักตัวประมาณช่วงฤดูหนาวเข้าฤดูแล้ง (ลักษณะที่แสดงว่าสามารถเก็บเหง้าได้นั้นสามารถสังเกตจากลำต้นเทียมเหนือดินได้ยุบตัวลงไปแล้ว) นำมาปลิดแยกเหง้าเป็นหัวๆ แล้วลงปลูกในแปลงโดยฝังลึก 5 เซนติเมตร ใช้ระยะปลูก 30 x 30 เซนติเมตร วิธีการที่ไม่เหมาะสมสำหรับการขยายพันธุ์หงส์เหินคือวิธีการแยกหน่อ เพราะหน่อที่แยกมาปลูกจะชะงักการเจริญเติบโตได้

การเตรียมพื้นที่

ดินปลูกควรเป็นดินร่วนปนทราย ระบายน้ำดี ไม่ชื้นแฉะ และหลีกเลี่ยงพื้นที่ที่เคยปลูกพืชตระกูลขิงข่ามาก่อน การเตรียมดินขร่อกลึก 20-30 เซนติเมตร หงส์เหินเป็นพืชที่ต้องการร่มรำไร ถ้าปลูกกลางแจ้งควรมีการพรางแสงด้วยซาแรนประมาณ 60-70 เปอร์เซ็นต์ ระยะปลูก 30 x 30 เซนติเมตร แปลงปลูกควรมีการคลุมฟางหรือหญ้าแห้งเพื่อรักษาความชื้นแต่ไม่แฉะ และรักษาความสะอาดของดอกในกรณีที่มีการรดน้ำด้วยสายยาง

โรงเรือน

ปลูกกลางแจ้ง

ปลูกแปลง

การใส่ปุ๋ย

ควรใช้ปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยคอก อัตรา 1 ตันต่อไร่ และในช่วงการเจริญเติบโต ใช้ปุ๋ยสูตร 15-15-0 และ ปุ๋ยเคมีสูตร 15-15-15 อัตรา 1:1 จำนวน 1-2 ซ่อนชาต่อหลุม หรือหว่านให้ทั่วแปลงสำหรับในช่วงออกดอกและสร้างหัว ใช้ปุ๋ยสูตร 15-15-15 และปุ๋ยสูตร 0-0-60 อัตรา 1-2 ซ่อนชาต่อหลุม

การให้น้ำ

หงส์เหินเป็นพืชที่ต้องการความชุ่มชื้นแต่ไม่ชอบแฉะ ถ้าอากาศแห้งมากควรมีการให้น้ำอย่างน้อยวันละครั้ง ในช่วงเช้า

การตัดแต่ง

ในกรณีที่แปลงปลูกจากปีที่2 เป็นต้นไป ต้นหงส์เหินในแปลงอาจมีความหนาแน่นมากเกินไป เป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้เกิดโรคระบาดดอกมีขนาดเล็กไม่สมบูรณ์ ควรมีการตัดแต่งให้แปลงปลูกโปร่งโดยตัดต้นไม่สมบูรณ์หรือตัดใบทิ้งบ้าง

โรคและแมลงศัตรู

การระบาดของโรคอาจพบการระบาดในแปลงที่มีอายุปลูกเกิน 2 ปี ด้วยเหตุนี้จึงควรมีการเปลี่ยนพื้นที่ปลูก หรือมีการปลูกพืชหมุนเวียนในแปลงปลูกเพื่อหลีกเลี่ยงการระบาดของโรค โรคที่สำคัญ คือ

โรคหัวเน่า เกิดจากเชื้อแบคทีเรีย มักจะเกิดในแปลงปลูกที่มีสภาพชื้นแฉะ อากาศร้อนชื้น อาจเป็นสาเหตุของการเกิดระบาดของโรคหัวเน่าได้

ลักษณะอาการ อาการที่เกิดคือ ต้นและใบจะเหี่ยวในขณะที่ยังเขียวอยู่ ต้นและเหง้าใต้ดินเน่าและมีกลิ่นเหม็น

การป้องกันกำจัด ควรหลีกเลี่ยงไม่ให้แปลงปลูกแฉะหรือมีน้ำท่วมขัง และถ้าพบต้นที่เป็นโรคลให้ถอนเผาไฟ หรือป้องกันโดยการใช้ Metalaxyl และ Mancozeb ฉีดพ่นทางใบให้ทั่วแปลงสัปดาห์ละครั้ง

โรคแอนแทรคโนส เกิดจากเชื้อรา *Collectotrichum* sp. สภาพแวดล้อมที่มีความชื้นสูง มีหมอกและมีน้ำค้างมาก อากาศถ่ายเทไม่สะดวก ง่ายต่อการระบาดของโรค

ลักษณะอาการ ใบและกลีบประดับเป็นปื้น หรือมีจุดสีน้ำตาลหรือสีดำขอบแผลมีรอยซ้ำคล้ายน้ำร้อนลวก แผลนุ่มยุบตัวลงกว่าระดับผิวปกติ

การป้องกันกำจัด ควรตัดแต่งให้โปร่ง เพื่อที่อากาศจะได้ถ่ายเทได้สะดวก ฉีดพ่นสารเคมี Carbendazem หรือ Benamyl สัปดาห์ละครั้ง

แมลงที่สำคัญ หนอน และแมลง กัดกินกลีบประดับให้เสียหายอยู่บ้าง แต่ไม่พบการระบาดของที่รุนแรง ในกรณีที่มีการระบาดมากสามารถฉีดพ่น Carbaryl 15 วันต่อครั้ง

การเก็บเกี่ยว

การตัดดอก

หลังจากปลูก 2.5 – 3 เดือน จะมีใบประมาณ 5 หรือ 7 หรือ 9 ใบ แล้วแต่พันธุ์ ต้นหงส์หินพร้อมที่จะออกดอก การตัดดอกจะตัดเมื่อดอกบานเต็มที่ ไม่แก่เกินไปคือกลีบประดับบานถึงปลายช่อดอกจริงบาน 3-5 ดอกต่อช่อ มีสีสดไม่เหี่ยวโรย สามารถใช้กรรไกรหรือมีดตัดเหนือผิวดินสูงประมาณ 2 นิ้ว ตัดเหลือโคนก้านติดต้นยาว 10 เซนติเมตร แชน้ำ ล้างดอก แต่งใบออกเหลือใบบนทิ้งไว้ใบเดียว นำก้านช่อดอกมัดกำ สามารถปักแจกันได้นานถึง 3 สัปดาห์ โดยต้องมีการตัดปลายก้านและเปลี่ยนน้ำทุก 2 วัน

ระยะการตัดดอกที่เหมาะสม

ไม่เหมาะสม

เหมาะสม

ตัดดอก

แช่ดอก

กำดอก

การบรรจุดอกลงกล่อง

กรณีส่งไปไกลๆ ควรนำก้านช่อดอกซึ่งผ่านขบวนการตัดดอกแล้วนำมาแช่น้ำยาเสริมคุณภาพ (กรดมะนาว 300 มิลลิกรัมต่อลิตร) แช่นานประมาณ 1 ชั่วโมง แล้วนำขึ้นมาสลัดดอกไม้ให้แห้ง นำดอกไม้ลงในที่รมให้แห้ง บรรจุในกล่องที่บุด้วยพลาสติกวางช่อดอกตามแนวนอนเรียงสลับหัวท้ายให้เป็นระเบียบพร้อมปิดฝาให้มิดชิด

บรรจุลงกล่อง

การขนส่ง

การใช้ประโยชน์

การเก็บเกี่ยวหัวพันธุ์

ในช่วงฤดูหนาวประมาณเดือนธันวาคม ลำต้นเทียมที่อยู่เหนือดินใบจะเหลือง และยุบตัวลงซึ่งเหมาะแก่เก็บ โดยเก็บหัวแก่เต็มที่ นำล้างให้สะอาด แขน้ำยากันเชื้อรา นำมาฝังในที่ร่ม การเก็บรักษาควรปิดหัวพันธุ์ด้วย ขุยมะพร้าวแห้ง หรือกระดาษหนังสือพิมพ์ระหว่างการเก็บรักษา หัวหงส์เหินถ้าไม่มีการห่อหุ้มไว้ หัวจะแห้งแข็ง ทำให้สูญเสียความงอกได้เร็ว หัวที่ส่งออกจะมีเส้นผ่าศูนย์กลางหัวประมาณ 1 เซนติเมตร และมีรากสะสมอาหารติดไปกับหัว

ลักษณะกลุ่มหัวพันธุ์ (1 กลุ่ม มี 3-5 หัว)

บรรจุลงถุง

สถานการณ์การตลาด

สถานการณ์การตลาดของหงส์เหิน มีการส่งออกหัวหงส์เหินไปยังต่างประเทศเช่นประเทศญี่ปุ่น และเนเธอร์แลนด์ มีปริมาณและมูลค่าการส่งออก(ตารางที่1) ในตลาดต่างประเทศมีความต้องการมาก สำหรับประเทศไทยการใช้ดอกไม้ประเภทนี้ยังไม่แพร่หลายมากนัก เนื่องจากมีแหล่งผลิตจำนวนน้อยการใช้จะใช้กันมากในงานพิธีตัดบัตรรดอกไม้ช่วงเทศกาลวันเข้าพรรษาที่วัดพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี

ดอกหงส์เหินในท้องถิ่นจำหน่ายราคา ดอกละ 1 - 3 บาท ในช่วงเทศกาลวันเข้าพรรษา สำหรับหัวพันธุ์หงส์เหินจำหน่ายหัวละ 15-20 บาท

ตารางที่ 1 ปริมาณและมูลค่าการส่งออกหัวพันธุ์หงส์เหิน

ปี	ปริมาณ (หัว)	มูลค่า(บาท)
2543	41,383	503,466
2544	44,393	877,930
2545	141,057	1,312,160
2546	21,055	473,008
2547	29,630	410,970

ประเทศที่มีการนำเข้าหัวพันธุ์หงส์เหิน ได้แก่ ญี่ปุ่น เนเธอร์แลนด์ สหรัฐอเมริกา และอิตาลี

การใช้ประโยชน์

นิทรรศการดอกเข้าพรรษา(หงส์เหิน) จ.สระบุรี ปี 2547

การใช้ดอกหงส์เห็นร่วมกับดอกไม้อื่นๆ

แหล่งผลิต

1. อาจารย์ประสพ บุตรพลอย

ร้านกาแฟสดบ้านเพื่อนเดินทาง เชียงที่ว่าการกิ่งอำเภอวังเจ้า

63 ม. 2 ต.เซียงทอง กิ่ง อ.วังเจ้า จ.ตาก โทร. 01-0443354 , 055-500001

2. สวนอุบลรัตน์ เลขที่ 132 ม.1 บ้านทุ่งยาว ต.ป่าป้อง อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่

โทร 053-291237 , 01-8812663

3. บริษัทเชียงใหม่เซทคอน จำกัด เลขที่ 178/1 ม.5 ต.ท่าทุ่งหลวง อ.แม่ทา จ.ลำพูน

โทร. 053-574949 , โทรสาร.035-547948

4. คุณสมพิศ สุขเสนา 35 ม.4 ต.พุดบ้าน อ.พระพุทธรบาท จ.สระบุรี

โทร . 036-266741 (ติดต่อผ่าน สำนักงานเกษตรอำเภอพระพุทธรบาท)

